

PREDLOG

**ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ O REALIZACIJI
PROGRAMA RAZVOJA RURALNOG TURIZMA
CRNE GORE 2023 - 2025. GODINE S AKCIONIM PLANOM**

Podgorica, jun 2026.godine

SADRŽAJ

1. UVODNI REZIME	3
1.1. Ključna dostignuća po operativnim ciljevima sa osvrtom na izazove u njihovom dostizanju	4
1.2. Informacija o stepenu realizacije Akcionog plana za 2025. godinu	7
1.3. Najveći izazovi tokom sprovođenja Akcionog plana	12
1.4. Informacija o planiranim i utrošenim sredstvima za cjelokupno sprovođenje programa	12
2. INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA.....	13
2.1 . Osvrt na doprinos Programa dostizanju rodne ravnopravnosti.....	27
3. TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE.....	28
4. NALAZI I PREPORUKE EVALUACIJE.....	37
5. OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA	39
6. PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKA	39

1. UVODNI REZIME

Značaj razvoja prirodnih potencijala ruralnih područja Crne Gore ogleda se u činjenici da doprinosi oživljavanju sela, ujednačenijem regionalnom razvoju i smanjenju nezaposlenosti. U tom smislu, posebna pažnja posvećuje se diverzifikaciji turističke ponude, u okviru koje razvoj ruralnog turizma ima važnu ulogu

Prepoznajući potencijale ruralnih područja Crne Gore u pogledu razvoja autentičnih turističkih proizvoda ali i potrebe da se oblast ruralnog turizma i dalje sistemski definiše na nacionalnom i lokalnom nivou, u 2023. godini, Ministarstvo nadležno za poslove turizma donosi odluku o izradi Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023-2025. godine s Akcionim planom. Program razvoja ruralnog turizma Crne Gore za period 2023–2025. predstavljao je jedan od ključnih strateških instrumenata za unapređenje održivog turističkog razvoja, diversifikaciju turističke ponude i jačanje socio-ekonomskog položaja ruralnih područja. Takođe, Program je bio usmjeren i na valorizaciju prirodnih, kulturnih i tradicionalnih resursa ruralnih sredina, uz istovremeno jačanje kapaciteta lokalnih zajednica i seoskih domaćinstava za aktivno učešće u turističkim tokovima.

Program razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023-2025. godine s Akcionim planom, sa godišnjim akcionim planovima za njegovu implementaciju, definiše šest operativnih ciljeva sa pratećim indikatorima i aktivnostima, i to:

- Operativni cilj 1 - Prilagođavanje nacionalnog zakonodavstva;
- Operativni cilj 2 - Unapređenje ljudskih resursa;
- Operativni cilj 3 - Očuvanje nasleđa, podizanje kvaliteta i kvantiteta turističke ponude;
- Operativni cilj 4 - Podizanje nivoa korišćenja EU sredstava;
- Operativni cilj 5 - Digitalizacija i promocija;
- Operativni cilj 6 - Udruživanje

Program je sproveden kroz definisane operativne ciljeve i aktivnosti sadržane u Akcionom planu, uz koordinaciju nadležnih institucija i saradnju sa lokalnim samoupravama, turističkim organizacijama i privatnim sektorom. Poseban akcenat stavljen je na podršku seoskim domaćinstvima, unapređenje kvaliteta usluga u sesokim domaćinstvima, razvoj novih turističkih proizvoda, digitalizaciju i promociju ruralne ponude, kao i na edukaciju i jačanje preduzetničkih vještina u ruralnim sredinama

U cilju praćenja realizacije operativnih ciljeva utvrđenih Programom, na predlog Ministarstva nadležnog za poslove turizma, Vlada Crne Gore je na sjednicama usvajala godišnje Izvještaje o realizaciji akcionih planova za sprovođenje Programa razvoja ruralnog turizma 2023-2025. godine s Akcionim planom, sa definisanim aktivnostima, nosiocima, rokovima realizacije i finansijskim okvirom za njihovu realizaciju. Završni izvještaj sadrži informaciju o stepenu realizacije Akcionog plana za poslednju, 2025. godinu, sprovođenja Programa.

U skladu sa Izvještajima o sprovođenju godišnjih Akcionih planova Programa, stepen realizacije za 2023. godinu je bio 40% (utvrđeno je i da je došlo do nekoliko tehničkih propusta u dijelu definisanja vrijednosti za indikatore učinka ali i u samom Akcionom planu prilikom izrade dokumenta, stoga je inovirani Akcioni plan za 2024. i 2025. godinu), za 2024. godinu 80%, dok je za 2025. godinu 90%.

U skladu sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, Ministarstvo turizma je preduzelo aktivnosti na pripremi Završnog izvještaja o sprovođenju programskog dokumenta, koji obuhvata osim osvrta na ukupni napredak u postizanju operativnih ciljeva, status indikatora učinka za period važenja dokumenta i godišnji Izvještaj realizacije akcionog plana za poslednju godinu sprovođenja, odnosno 2025. godinu.

1.1. Ključna dostignuća po operativnim ciljevima sa osvrtom na izazove u njihovom dostizanju

Najvažniji ostvareni rezultati Programa razvoja ruralnog turizma 2023-2025. godine ogledaju se u ostvarivanju ključnih indikatora učinka u okviru svih operativnih ciljeva, posebno se izdvajaju:

- povećanje broja registrovanih seoskih domaćinstava sa 270 na 370
(Izvor: MT, Centralni turistički registar);
- povećanje broja fiskalizovanih domaćinstava sa 35 na 90
(Izvor: Agencija „Oblak“, poslovni sistem, interna informacija),
- podrška za 22 mlada nosioca/nositeljke gazdinstava *(Izvor: Ministarstvo turizma);* učešće više od 500 pružaoca usluga u obukama i drugim edukativnim programima podrške;
(Izvor: Regionalna razvojna agencija Bjelasica Komovi I Prokletije, SWG, Mreža za ruralni razvoj);
- ugovaranje 85 projekata kroz IPARD III Mjeru 7
(Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede);
- obuhvaćeno 320 domaćinstava digitalnom platformom „Montenegro Village Explorer“
(Izvor: <https://mnevillage.gov.me/>);
- realizacija promotivnih aktivnosti i međunarodne promocije ruralnog turizma
(Izvor: Nacionalna turistička organizacija Crne Gore).

Navedeni rezultati ukazuju da je razvoj ruralnog turizma omogućio dodatne izvore prihoda za domaćinstva, povećao ekonomsku aktivnost u ruralnim područjima i doprinio očuvanju tradicionalnih vrijednosti, kulturnog nasljeđa i lokalne gastronomije.

Takodje, ovi rezultati potvrđuju da ruralni razvoj ima važnu ulogu u ravnomjernom razvoju zemlje i dugoročnoj održivosti ruralnih zajednica.

U prilog navedenom govori podatak o rastu posjećenosti seoskim domaćinstvima. Na osnovu statističkih podataka jednog broja lokalnih turističkih organizacija iz sjevernog i centralnog regiona, bilježi se posjećenost od 14.266 dolazaka i 21.461 noćenja u seoskim domaćinstvima tokom 2025. godine.

Ostvareni rezultati Programa po operativnim ciljevima:

Operativni cilj 1: Prilagođavanje nacionalnog zakonodavstva

U periodu 2023–2025. ostvaren je vidljiv napredak u prilagođavanju nacionalnog zakonodavstva potrebama razvoja ruralnog turizma i usklađivanju sa praksama Evropske unije. Unaprijeđeni su određeni podzakonski akti u oblasti turizma, poljoprivrede i pružanja ugostiteljskih usluga u ruralnim domaćinstvima, što je omogućilo lakšu registraciju seoskih domaćinstava.

Pojednostavljanje procedure za izdavanje rješenja o odobrenju za obavljanje ugostiteljske djelatnosti rezultiralo je rastom broja seoskih domaćinstava - u 2023. godini bilo ih je 270, dok je taj broj na kraju 2025. godine iznosio 370. Kada je riječ o broju domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa krajem 2023. godine ih je bilo 35, a na kraju 2025. godine bilo 90.

Međutim, praksa je pokazala da administrativne procedure i dalje predstavljaju značajno opterećenje za seoska domaćinstva, posebno u dijelu evidentiranja prometa putem fiskalnog servisa - fiskalizacije. Veliki broj malih pružalaca usluga suočava se sa komplikovanom dokumentacijom, neusklađenošću nadležnosti između institucija i sporim procedurama.

Zbog toga se može zaključiti da je ovaj cilj ostvaren, ali da su potrebne dodatne regulatorne reforme i pojednostavljenje procedura.

Operativni cilj 2: Unapređenje ljudskih resursa

U okviru Operativnog cilja 2 Programa razvoja ruralnog turizma 2023 –2025., posebna pažnja posvećena je podsticanju mladih da ostanu na selu i razvijaju turističku djelatnost. Kroz Program podsticajnih mjera i javne pozive za unapređenje ruralnog turizma pružena je finansijska podrška mladim nosiocima seoskih domaćinstava. Ukupno su podržana 22 domaćinstva čiji su nosioci mlađi od 40 godina i u kojima su mladi članovi aktivno uključeni u razvoj turističke ponude.

Tokom realizacije Programa sprovedene su različite obuke, radionice i edukacije za vlasnike seoskih domaćinstava, pružaoce turističkih usluga i lokalne turističke organizacije. Fokus edukacija bio je na unapređenju kvaliteta usluge, digitalnom marketingu, pripremi tradicionalne hrane, održivom turizmu i komunikaciji sa turistima, poreskim obavezama (fiskalizaciji).

Kada govorimo o broju domaćinstava koja su prošla određene obuke i kurseve možemo reći da je broj uveliko nadmašen od planiranog (preko 500 učesnika). Osim Ministarstva i jedan broj Nevladinih udruženja (SWG i Mreža za ruralni razvoj) posebno Regionalna razvojna agencija Bjelasica, Komovi i Prokletije organizovale su niz korisnih obuka usmjerenih na unapređenje znanja i vještina pružalaca usluga u ruralnom turizmu. Ovaj rezultat pokazuje značajno interesovanje za usavršavanje i profesionalizaciju turističke ponude.

Rezultati ostvareni u periodu 2023–2025. godine ukazuju da je Operativni cilj 2 uspješno sproveden. Kroz podršku mladim nosiocima seoskih domaćinstava i kontinuiranu edukaciju stanovništva stvoreni su uslovi za jačanje ljudskih resursa, povećanje konkurentnosti ruralnih turističkih proizvoda i održivi razvoj ruralnih područja Crne Gore.

Operativni cilj 3: Očuvanje nasleđa, podizanje kvaliteta i kvantiteta turističke ponude

U periodu 2023–2025. godine nastavljeno je pružanje finansijske podrške seoskim domaćinstvima radi unapređenja smještajnih kapaciteta, uređenja objekata, nabavke opreme i razvoja dodatnih sadržaja u ruralnom turizmu. Kroz programe podsticajnih mjera podržane su investicije koje doprinose podizanju kvaliteta turističke ponude, očuvanju tradicionalne arhitekture i valorizaciji lokalnih resursa.

Ove aktivnosti doprinijele su povećanju konkurentnosti ruralnih domaćinstava i stvaranju novih turističkih proizvoda. I kod ovog operativnog cilja imamo značajne rezultate i značajno iznad planiranog, ukupno je podržano 76 seoskih domaćinstava.

U cilju unapređenja znanja i kompetencija pružalaca usluga u ruralnom turizmu Regionalna razvojna agencija Bjelasica, Komovi i Prokletije organizovala najveći broj radionica, obuka i edukativnih programa. Teme su obuhvatale razvoj turističkog proizvoda, upravljanje domaćinstvom, promociju lokalne gastronomije i očuvanje kulturnog nasljeđa. Kroz ove aktivnosti unaprijeđeni su kapaciteti ruralnih domaćinstava za pružanje kvalitetnijih i raznovrsnijih usluga turistima (preko 150 polaznika).

Poseban doprinos razvoju ruralnog turizma ostvaren je kroz IPARD III program, Mjeru 7 – Diversifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja, podmjeru 7.1 – Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma. Tokom 2024. godine objavljen je prvi javni poziv za dodjelu bespovratne podrške za izgradnju, rekonstrukciju i opremanje objekata za pružanje turističkih usluga u ruralnim područjima.

Za ovu mjeru opredijeljena su značajna sredstva, a tokom 2025. godine potpisano je 85 projekata. Očekuje se da će ove investicije doprinijeti otvaranju novih radnih mjesta, povećanju smještajnih kapaciteta i jačanju turističke ponude, posebno u sjevernom regionu Crne Gore.

Sprovedenjem investicione podrške, edukativnih aktivnosti i IPARD Mjere 7 ostvareni su značajni pomaci u očuvanju ruralnog nasljeđa i unapređenju turističke ponude. Aktivnosti realizovane tokom 2023–2025. godine doprinijele su povećanju kvaliteta usluga, diversifikaciji turističkih sadržaja i održivom razvoju ruralnih područja Crne Gore.

Operativni cilj 4. Podizanje nivoa korišćenja EU sredstava

U periodu 2023–2025. godine realizovane su aktivnosti usmjerene na povećanju iskorišćenosti dostupnih fondova Evropske unije za razvoj ruralnog turizma. Poseban fokus stavljen je na pružanje stručne i tehničke podrške potencijalnim korisnicima prilikom pripreme i podnošenja prijave za finansiranje kroz IPARD III program.

Aktivnost se odnosila na pomoć zainteresovanim seoskim domaćinstvima, preduzetnicima i drugim korisnicima u izradi IPARD III prijave, uključujući informisanje o uslovima javnih poziva, pripremu potrebne dokumentacije, izradu poslovnih planova i pružanje savjetodavne podrške tokom procesa apliciranja. Kroz ove aktivnosti unaprijeđeni su kapaciteti korisnika za korišćenje sredstava EU i povećana spremnost za realizaciju investicija u ruralnom turizmu.

Sprovedena podrška doprinijela je većem interesovanju za IPARD mjere namijenjene razvoju ruralnog turizma i stvaranju uslova za realizaciju projekata koji će unaprijediti kvalitet turističke ponude, povećati konkurentnost ruralnih područja i doprinijeti održivom lokalnom razvoju.

Međutim, stepen iskorišćenosti dostupnih EU sredstava i dalje nije na zadovoljavajućem nivou. Glavni problemi odnose se na složene procedure apliciranja, nedovoljnu informisanost potencijalnih korisnika i nedostatak stručne pomoći pri pripremi projekata. Mnoge lokalne zajednice i mala domaćinstva nemaju administrativne kapacitete za pripremu i realizaciju EU projekata.

Operativni cilj 5: Digitalizacija i promocija

U prethodnom periodu sprovedene su aktivnosti usmjerene na unapređenje digitalne vidljivosti i promocije ruralnog turizma Crne Gore. Kroz razvoj digitalnih alata i promotivnih aktivnosti nastojalo se da se ruralna turistička ponuda približi domaćim i stranim turistima, poveća prepoznatljivost ruralnih destinacija i unaprijedi tržišna pozicija seoskih domaćinstava.

Jedna od ključnih aktivnosti odnosila se na razvoj i promociju mobilne aplikacije namijenjene predstavljanju ponude ruralnog turizma. Aplikacija je omogućila veću dostupnost informacija o seoskim domaćinstvima, smještajnim kapacitetima, lokalnim proizvodima i turističkim sadržajima obuhvaćeno 320 domaćinstava . Uključivanjem domaćinstava u digitalne platforme povećana je njihova vidljivost na tržištu, olakšana komunikacija sa turistima i unaprijeđena promocija ruralnih područja.

Tokom programskog perioda Nacionalna turistička organizacija realizovala je niz promotivnih kampanja usmjerenih na predstavljanje autentičnih vrijednosti crnogorskog sela, tradicionalne gastronomije, kulturnog nasljeđa i prirodnih atrakcija. Promocija je sprovedena putem digitalnih kanala, društvenih mreža, sajмова turizma, medijskih nastupa i promotivnih materijala. Kampanje su doprinijele povećanju interesovanja za ruralne destinacije, jačanju prepoznatljivosti ruralnog turizma Crne Gore i stvaranju uslova za povećanje broja posjetilaca u ruralnim područjima.

Aktivnosti u oblasti digitalizacije i promocije doprinijele su modernizaciji načina predstavljanja ruralne turističke ponude i njenoj boljoj tržišnoj pozicioniranosti. Kroz uključivanje domaćinstava u digitalne alate i realizaciju promotivnih kampanja unaprijeđena je vidljivost ruralnog turizma Crne Gore i stvoreni su preduslovi za njegov dalji razvoj.

Operativni cilj 6: Udruživanje

Aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o značaju udruživanja pružalaca usluga u ruralnom turizmu i jačanje saradnje među zainteresovanim akterima nisu realizovane. Uprkos informativnim aktivnostima, nije osnovano nijedno novo udruženje u oblasti ruralnog turizma, pa vrijednost indikatora nije ostvarena.

Kao izazovi u realizaciji ove aktivnosti prepoznati su nedovoljna zainteresovanost aktera za formalno udruživanje, ograničeni organizacioni kapaciteti i potreba za dodatnim podsticajima i podrškom za uspostavljanje funkcionalnih oblika saradnje.

Iako planirani rezultat nije ostvaren, aktivnosti sprovedene tokom programskog perioda doprinijele su promociji značaja umrežavanja i saradnje u sektoru ruralnog turizma. U narednom periodu potrebno je intenzivirati aktivnosti na podsticanju udruživanja i pružiti dodatnu institucionalnu podršku potencijalnim članovima budućih udruženja.

1.2. Informacija o stepenu realizacije Akcionog plana za 2025. godinu

Akcionni plan za 2025. godinu obuhvata šest operativnih ciljeva sa definisanim indikatorima učinka. Operativni ciljevi sadrže ukupno 12 aktivnosti, zatim indikatore rezultata, kao i definisane rokove i nosioce (sa partnerima) koji su nadležni za njihovu realizaciju.

Analiza prikupljenih informacija ukazuje da je Akcioni plan za 2025. godinu realizovan 90% (od čega 11 aktivnosti potpuno, dok jedna aktivnost odnosno 10% nije realizovana - Grafikon 1.)

Grafikon 1 – Stepen realizacije Akcionog plana za 2025. godinu

Najvažniji ostvareni rezultati u okviru operativnih ciljeva ogledaju se u unapređenju kvaliteta života u ruralnim područjima i jačanju lokalne ekonomije. Sprovedene aktivnosti koje su se odnosile na:

- povećanje broja domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom (MT, Centralni turistički registar);
- povećanje broja domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa (Agencija „Oblak“, poslovni sistem, interna informacija);
- povećanje broja mladih nosilaca / nositeljki koji se bave ruralnim turizmom;
- povećanje broja domaćinstava koja su dobila finansijsku podršku;
- ažuriranje i unapređenje aplikacije i internet stranice za ruralni turizam <https://mnevillage.gov.me/>;
- Realizovan nagradni konkurs za registrovana seoska domaćinstva, kroz kampanju „Ruralno, održivo, domaćinski!“ i to u četiri kategorije: „Najbolje seosko domaćinstvo“; „Najbolje seosko domaćinstvo na katunu“; „Najbolji mladi seoski domaćin“/„Najbolja mlada seoska domaćica“; 1 žena je dobila nagradu; Specijalne nagrade za doprinos razvoju agroturizma i inovativnost ponude.
- podaci lokalni turističkih organizacija sa sjevera (za 2025. godinu) ukazuju na veliku posjećenost seoskim domaćinstvima, preko 90% su strani gosti sa 14.266 dolazaka i 21.461 noćenja.

Grafikon 2 – Realizacija AP po operativnim ciljevima za 2025. godinu

Operativni cilj 1. Prilagođavanje nacionalnog zakonodavstva

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka – 1) Broj domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom i 2) Broj fiskalizovanih seoskih domaćinstava. Indikatori učinka ogledaju se u povećanju broja domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom (ciljna vrijednost 310, ostvareno 370) i povećanju broja domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa (ciljna vrijednost 70, ostvarena 90) i ostvarena su oba. Međutim, imajući u vidu da su ostvarene vrijednosti oba indikatora znatno premašene od prvobitne projekcije u Akcionom planu, to bi mogla biti preporuka za ambicioznije planiranje indikatora u narednom ciklusu planiranja politika u oblasti razvoja ruralnog turizma.

Kao izazovi u postizanju ovog cilja prepoznalo se sledeće: Neinformisanost o mjerama podrške, uslovima za registraciju i obavezama poslovanja seoskih domaćinstava; Nedovoljna promocija i vidljivost; Uvođenje adekvatnog modela oporezivanja poslovanja seoskih domaćinstava (npr. paušalno oporezivanje).

Operativni cilj 2. Unapređenje ljudskih resursa

Učinak ostvaren u okviru Operativnog cilja 2 posmatran je kroz 1) Broj odobrenih investicija za mlade nosioce/nositeljke do 40 godina (ciljna vrijednost 2025.godine 17, ostvareno 22) odobrena su sredstva tj. investiciona podrška za 5 gazdinstava mladih nosilaca/nositeljki, i 3 domaćinstva gdje su nositeljke gazdinstva žene. 2) Broj domaćinstava koja su prošla određene obuke/kurseve ciljna vrijednost je ostvarena (ciljna vrijednost 70, ostvarena vrijednost 80). Imajući u vidu da su planirane vrijednosti indikatora učinka u izvještajnom periodu premašene, zaključuje se da je trend indikatora pozitivan i cilj ostvaren, što je dobar pokazatelj o interesovanju mladih vlasnika seoskih domaćinstava da ostanu na selu i bave se ovim vidom turizma.

Glavni izazovi u okviru ovog operativnog cilja su činjenica da su u najvećem procentu nosioci domaćinstva osobe srednje ili starije životne dobi, pa je neophodno stimulisati veće uključivanje mladih, što bi ih moglo zadržati na ruralnom području. Neophodno je osmisлити adekvatan model na koji način

zadržati mlade na selu (na primjer: subvencije za mlade poljoprivrednike, povoljni krediti, besplatna zemlja ili kuće - to su sve konkretne mjere koje motivišu).

Operativni cilj 3. Očuvanje nasleđa, podizanje kvaliteta i kvantiteta turističke ponude

Kod ovog operativnog cilja potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju indikatora učinka, od ukupno tri aktivnosti u okviru ovog operativnog cilja, sve tri su realizovane, tako da se zaključuje da je cilj ostvaren. Prva potpuno realizovana aktivnost se odnosila na investicionu podršku gazdinstvima, pa su kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2025. godinu podržano 28 seoskih domaćinstava (ciljna vrijednost 25, ostavarena vrijednost 28), čime je premašena projekcija indikatora, što je pokazatelj velike zainteresovanosti vlasnika seoskih domaćinstava za bavljenjem ovim vidom turizma. U okviru ovog operativnog cilja druga aktivnost se odnosila na sticanje dodatnih vještina, aktivnost je realizovana kroz obuke koje je organizovala Regionalna razvojna agencija, Bjelasica, Komovi i Prokletije i Mreža za ruralni razvoj, pri čemu je održano 4 radionica sa preko (80 učesnika). Treća aktivnost se odnosila na podršku kroz IPARD7 podršku ugovoreno 85 projekata.

Ministarstvo nadležno za poljoprivredu otpočelo je aktivnosti koje se odnose na investicionu podršku – IPARD III i rekonstrukciju infrastrukture u ruralnim područjima – male investicije, dok preostale aktivnosti nijesu realizovane, jer se nijesu stekli svi uslovi što se tiče zakonodavnog okvira koji reguliše ovu oblast.

Imajući u vidu da su izazovi koji su dominantno prepoznati nedovoljno izdvajanje finansijskih sredstava i nedovoljna informisanost javnosti, kada su u pitanju mali projekti, te je neophodno da se obezbijede veća budžetska sredstva i koordiniranim radom sa lokalnim samoupravama radi na transparentnosti javnih poziva. Dok je u cilju povećanja broja korisnika IPARD sredstava, neophodno pojednostaviti proceduru za prijavu za IPARD sredstva i obezbjeđivanje garantnog fonda za buduće aplikante.

Operativni cilj 4. Podizanje nivoa korišćenja EU sredstava

U okviru ovog operativnog cilja učinak je ostvaren, okviru njega predviđena je jedna aktivnost koja se odnosi na IPARD III program, i to na pomoć pri izradi projektne dokumentacije.

U toku procesa promocije IPARD programa kao I javnih poziva budućim korisnicima se daje podrška u izradi projekata. Održavaju se radionice u svim opštinama, okrugli stolovi, dani otvorenih vrata, kao I pojedinačni sastanci. Ministarstvo je održalo I radionice za zainteresovane konsultantske kuće kako bi IPARD aplikacije bile što uspješnije ispunjene.

Za ovaj operativni cilj potrebno je uspostavljanje efikasnog sistema u cilju finansijske podrške ruralnom turizmu sa akcentom na bolju iskorišćenost sredstava iz EU i drugih fondova, uz njihovo usmjeravanje ka ženama kao nositeljicama posla na gazdinstvu.

Operativni cilj 5. Digitalizacija i promocija

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka.

Prva aktivnost, u okviru ovog operativnog cilja, odnosila se na unapređenje mobilne aplikacije i vebajta za ruralni turizam "Montenegro Village Explorer", na crnogorskom, njemačkom i engleskom jeziku (ciljna

vrijednost 310, ostvareno 370). Sajt i aplikacija se u kontinuitetu ažuriraju u smislu dopune baze podataka sa novim seoskim domaćinstvima.

Druga aktivnost se odnosila na promociju ruralnog turizma, pri čemu je Nacionalna turistička organizacija je u okviru svojih aktivnosti promovisala seoska domaćinstva kroz organizaciju posjeta studijskih grupa tokom godine, kao i promocijom na međunarodnim sajmovima turizma.

Izazov bi se odnosio na obezbjeđivanje većih finansijskih sredstava za digitalizaciju i za organizovanje ciljanih promotivnih kampanja.

Operativni cilj 6. Udruživanje

U okviru ovog operativnog cilja imamo jedan negativan trend u ostvarivanju indikatora učinka i jedan pozitivan. Naime, predviđene su dvije aktivnosti pri čemu je jedna realizovana, a druga nije. Aktivnost koja se odnosi na podsticanje udruživanja, čiji je cilj ostvarivanje boljih tržišnih uslova, a samim tim i bolja popunjenost smještajnih objekata u ruralnom turizmu, a u krajnjem generisanje većih prihoda nije realizovana. Druga aktivnost koja se odnosi na eksternog evaluatora je realizovana.

Jedan od izazova za nezainteresovanost pružalaca usluga u seoskim domaćinstvima za ovaj vid zajedničkog djelovanja može biti nerazumijevanje obaveza i benefita od udruživanja, kao i nedovoljna finansijska sredstva za sprovođenje aktivnosti.

Stepen realizacije finansijskih sredstava iznosio je 93,3%, što ukazuje na visok nivo izvršenja planiranih aktivnosti. Od ukupno planiranih 147.000,00 €, realizovano je 137.139,00 €, dok razlika od 9.861,00 € proizlazi prvenstveno iz nerealizacije aktivnosti koje su se odnosile na podsticanje udruživanja pružalaca usluga u ruralnom turizmu. Posmatrano po efektima, raspoloživa sredstva su usmjerena na aktivnosti koje su imale direktan uticaj na unapređenje kvaliteta ponude, podršku investicijama, edukaciju i promociju ruralnog turizma.

Grafikon 3 – Struktura utrošenih finansijskih sredstava za realizaciju AP za 2025. godinu

Tokom perioda sprovođenja Programa ostvareni su značajni rezultati u većini definisanih oblasti. Broj registrovanih seoskih domaćinstava povećan je sa 270 na 370, dok je broj fiskalizovanih domaćinstava porastao sa 35 na 90.

Kroz programe podrške i investicione mjere finansijski je podržan značajan broj seoskih domaćinstava, uključujući mlade nosioce gazdinstava i žene kao nositeljke aktivnosti. U oblasti razvoja turističke ponude ugovoreno je 85 projekata kroz IPARD III Mjeru 7, unaprijeđena je digitalna platforma „Montenegro Village Explorer“, a sprovedene su i brojne promotivne aktivnosti na domaćem i međunarodnom tržištu.

1.3. Najveći izazovi tokom sprovođenja Akcionog plana

Najveći izazovi tokom sprovođenja Akcionog plana i razlozi nerealizacije su sledeći:

Iako je većina planiranih aktivnosti uspešno realizovana, tokom sprovođenja Programa identifikovan je određeni broj sistemskih izazova koji su u različitoj mjeri uticali na dinamiku realizacije pojedinih mjera i ostvarivanje planiranih rezultata. Najznačajniji izazovi odnosili su se na informisanost korisnika, dostupnost finansijske podrške, administrativne kapacitete i složenost procedura, a ogledali su se u sljedećem:

- Neinformisanost o mjerama podrške, uslovima za registraciju i obavezama poslovanja seoskih domaćinstava, kao i nedovoljna promocija i vidljivost ruralne turističke ponude, što negativno utiče na kvalitet usluga, tržišnu prepoznatljivost i konkurentnost ruralnih turističkih proizvoda.
- Nedovoljna informisanost o mogućnostima korišćenja dostupnih programa podrške, javnih poziva i administrativnih procedura. Kod dijela potencijalnih korisnika prisutan je i oprez prema uključivanju u turističke aktivnosti usljed nedostatka iskustva, znanja ili percepcije visokog poslovnog rizika.
- Raspoloživa sredstva iz nacionalnih i međunarodnih izvora nijesu u potpunosti iskorišćena zbog nedovoljne informisanosti korisnika, ali i potrebe za stručnom podrškom u pripremi projektnih prijedloga. Administrativne procedure često se doživljavaju kao složene, što predstavlja dodatnu prepreku za apliciranje za dostupna sredstva.
- U pojedinim lokalnim samoupravama posebno je izražen nedostatak stručnih kapaciteta za pripremu projektne dokumentacije i korišćenje dostupnih izvora finansiranja, što ograničava mogućnosti za realizaciju razvojnih projekata u oblasti ruralnog turizma.

1.4. Informacija o planiranim i utrošenim sredstvima za cjelokupno sprovođenje programa

Za sprovođenje Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore za period 2023–2025. godine planirana su budžetska sredstva u ukupnom iznosu od 449.000,00 eura. Program je obuhvatio aktivnosti usmjerene na unapređenje turističke infrastrukture u ruralnim područjima, razvoj i diversifikaciju turističke ponude, jačanje kapaciteta seoskih domaćinstava, kao i promociju ruralnih destinacija.

Tokom trogodišnjeg perioda realizovano je ukupno 368.700,97 eura, što predstavlja približno 82,1% ukupno planiranih sredstava. Nerealizovana sredstva iznose 80.299,03 eura, odnosno 17,9% planiranog budžeta.

Najveće odstupanje između planiranih i realizovanih sredstava zabilježeno je u prvoj godini sprovođenja Programa, kada je od planiranih 145.000,00 eura realizovano 93.420,00 eura. Do niskog stepena realizacije je došlo usled tehničkog previda u usvojenom Programu razvoja ruralnog turizma Crne Gore za 2023-2025. godine s Akcionim planom. Naime, nedostajale su vrijednosti za pojedine indikatore učinka, a došlo je i do dupliranja nekih aktivnosti u Akcionom planu, nakon čega je došlo do revidovanja Akcionog plana za 2024. i 2025. godinu, koji je usvojen na sjednici Vlade Crne Gore 04.07.2024. godine (Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za 2023. godinu za sprovođenje Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023-2025. godine i Predlog revidiranog Akcionog plana za 2024 - 2025. za sprovođenje Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore za 2023 - 2025.).

U narednim godinama zabilježen je značajno viši stepen realizacije, te je s toga u 2024. godini realizovano 138.141,97 eura od planiranih 157.000,00 eura, dok je u 2025. godini iskorišćeno 137.139,00 eura od ukupno planiranih 147.000,00 eura. Ovakvi pokazatelji ukazuju na unapređenje dinamike sprovođenja aktivnosti i efikasnije korišćenje raspoloživih sredstava tokom trajanja Programa.

Prema izvještajima o realizaciji Akcionog plana, dio aktivnosti koje nijesu realizovane u predviđenim rokovima prenesen je u naredni planski period kroz reviziju rokova i izvora finansiranja. Većina planiranih mjera je realizovana ili je njihova implementacija započeta, što potvrđuje kontinuitet u sprovođenju razvojnih aktivnosti u oblasti ruralnog turizma.

Ukupni rezultati ukazuju da je Program ostvario zadovoljavajući nivo finansijske realizacije, imajući u vidu raspoložive budžetske kapacitete i složenost planiranih aktivnosti. Za dalje unapređenje efekata Programa potrebno je nastaviti sa obezbjeđivanjem dodatnih finansijskih izvora, kao i unaprijediti sistem praćenja realizacije aktivnosti i procjene uticaja uloženi sredstava na razvoj ruralnog turizma.

2. INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA

U skladu sa Metodologijom, Završni izvještaj o sprovođenju programskog dokumenta sadrži informacije o ukupnom napretku u postizanju definisanih operativnih ciljeva i status indikatora uspjeha (uticaja i učinka) tokom trogodišnjeg perioda implementacije Programa razvoja ruralnog turizma, kao i informacije o implementaciji akcionog plana za poslednju godinu sprovođenja strateškog dokumenta, odnosno 2025. godinu.

Program razvoja ruralnog turizma 2023-2025. pratili su jednogodišnji akcioni planovi i prateći izvještaji o realizaciji akcionih planova i to za periode 2023., 2024. i 2025. godinu. Navedena dokumenta, osim predmetnog, usvojena su na sjednicama Vlade Crne Gore i dostupni su na zvaničnom sajtu Vlade.

U okviru šest operativnih ciljeva Akcionog plana, definisane su aktivnosti čija realizacija je trebala da doprinese: Prilagođavanju nacionalnog zakonodavstva; Unapređenju ljudskih resursa; Očuvanju nasljeđa; Podizanju nivoa korišćenja EU sredstava; Digitalizaciji i promociji i Udruživanju, sve u cilju stvaranja uslova za zadovoljenje potreba sve većeg broja turista koji teže zdravom načinu života i traže doživljaje koji podrazumijevaju zadovoljstvo u prirodi, tradicionalnoj kuhinji, gostoprimstvu gazdinstava/domaćinstava u ruralnim područjima, uživanje u tradiciji, očuvanim običajima i drugim autentičnim iskustvima.

Usvajanjem Programa razvoja ruralnog turizma sa Akcionim planom za period 2023-2025. godine polazi se od opredjeljenja da ruralni prostor i atrakcije ne treba posmatrati u užem smislu samo kao resurs za razvoj turizma, već i kao potencijal za razvoj lokalnih zajednica i ruralnih područja Crne Gore.

Stoga je strateški cilj razvoja ruralnog turizma usmjeren na razvoj diversifikovane i autentične ruralne turističke ponude Crne Gore koja će stvoriti osnov za povećanje životnog standarda stanovništva iz ruralnih sredina i zaustavljanje depopulacije iz ovih područja. Dostizanje strateškog cilja, podrazumijeva realizaciju aktivnosti koje su definisane u okviru 6 operativnih ciljeva.

Tokom jednogodišnje realizacije Akcioni plan za 2025. godinu realizovan 90% od čega 11 aktivnosti potpuno, i jedna aktivnost odnosno 10% nije realizovana.

U nastavku je pregled realizovanih aktivnosti definisanih Akcionim planom za 2025. godinu, po operativnim ciljevima, kao i aktivnosti koje nijesu realizovane u navedenom periodu.

Operativni cilj 1. Prilagođavanje nacionalnog zakonodavstva

U okviru Operativnog cilja 1, sprovedene su i realizovane dvije aktivnosti (Prikaz 2. Pregled statusa realizacije aktivnosti za Operativni cilj 1 (u %)).

Grafikon 4 – Status realizovanih aktivnosti u 2025. godini za Operativni cilj 1

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka - 1) Broj domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom i 2) Broj fiskalizovanih seoskih domaćinstava.

OPERATIVNI CILJ 1 – Prilagođavanje zakonodavnog okvira						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna Vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje izazov/ rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova / rizika
Broj domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom	270	310 ¹	370		Kao izazovi / rizici prepoznaju se: - Neinformisanost o mjerama podrške, uslovima za registraciju i obavezama poslovanja seoskih domaćinstava; -Sezonalnost i nestalan prihod; - Nedovoljna promocija i vidljivost; -Infrastruktura i pristupačnost; -Administracija i regulativa; -Registracija, porezi, dozvole – često su komplikovani i nejasni.	U cilju dostizanja još boljih rezultata, veoma je važno raditi na: -Pojačanom informisanju javnosti kad se raspišu javni pozivi; -Produženju sezone; - Organizovanju radionica; - Poboljšanju online prisutnosti - Poboljšanju infrastrukture; -Edukaciji; -Pretvaranju autentičnosti u prednost.
Broj fiskalizovanih seoskih domaćinstava	35	50 ²	90		Izazov: Uvođenje adekvatnog modela oporezivanja poslovanja seoskih domaćinstava (npr. paušalno oporezivanje).	U pogledu fiskalizacije, preporuka je da se razmotri mogućnost izmjena i dopuna Zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga,u kontekstu uvođenja paušalnog oporezivanja seoskih domaćinstava

¹ MT, Centralni turistički registar

² Agencija „Oblak“, poslovni sistem (interna informacija)

U okviru Operativnog cilja 1, indikator učinka se ogleda u povećanju broja domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom i povećanju broja domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa, što pokazuje da su ostvarene vrijednosti oba indikatora.

Takođe, ovim operativnim ciljem predviđene su dvije aktivnosti, koje su se odnosile na povećanje broja domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom i povećanje broja domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa.

Pojednostavljivanje procedure za izdavanje rješenja o odobrenju za obavljanje ugostiteljske djelatnosti rezultiralo je rastom broja seoskih domaćinstava i u 2025. godini tj. 53 nova seoska domaćinstva dobilo je odobrenje za obavljanje ugostiteljske djelatnosti. Kada je riječ o broju domaćinstava koja evidentiraju promet putem fiskalnog servisa krajem 2025. godine bilo ih je 90 i taj broj konstantno raste imajući u vidu da su mjere podrške uslovljene da seosko domaćinstvo mora da evidentira promet putem fiskalnog servisa.

Operativni cilj 2. Unapređenje ljudskih resursa

U okviru Operativnog cilja 2, sprovedene su i realizovane dvije aktivnosti. (Prikaz 3. Status realizovanih aktivnosti za Operativni cilj 2 (u %)).

Grafikon 5 – Status realizovanih aktivnosti u 2025. godini Operativni cilj 2

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju oba indikatora učinka – 1) Broj odobrenih investicija za mlade nosioce / nositeljke (do 40 godina); 2) Broj domaćinstava koja su prošla određene obuke / kurseve.

OPERATIVNI CILJ 2 – Unapređenje ljudskih resursa						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje izazov/ rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova / rizika
Broj odobrenih investicija za mlade nosioce / nositeljke (do 40 godina)	11	16 ³	22 ⁴		Glavni izazovi u okviru ovog operativnog cilja su činjenica da su u najvećem procentu nosioci domaćinstva osobe srednje ili starije životne dobi, pa je neophodno stimulirati veće uključivanje mladih, što bi ih moglo zadržati na ruralnom području.	Osmisliti adekvatan model na koji način zadržati mlade na selu (na primjer subvencije za mlade poljoprivrednike, povoljni krediti, besplatna zemlja ili kuće- to su sve konkretne mjere koje motivišu).
Broj domaćinstava koja su prošla određene obuke / kurseve	50	70 ⁵	80		Prepoznaje se trend da je sve više vlasnika seoskih domaćinstava u starosnoj strukturi do 40 godina, te da su nekima od njih i odobrena sredstva za investicije u svoja domaćinstva u 2025. godini, kao i da su u određenoj mjeri ispratili i organizovane radionice i edukacije.	U cilju zadržavanja mladih na selu potrebno je definisati mjere za investicije za mlade nosioce i organizovati ciljane radionice / obuke za seoska domaćinstva, u komunikaciji sa drugim važnim institucijama i subjektima iz privatnog sektora, kroz koje će dobiti mogućnost da unaprijede vještine važne za uspješno poslovanje u ovoj oblasti.

³ MT, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2024. godinu, usvojila Vlada <https://www.gov.me/dokumenta/1feb9dca-58b4-40bd-9c66-54ab01b91d04>

⁴ MT, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2025. godinu, usvojila Vlada <https://www.gov.me/dokumenta/1feb9dca-58b4-40bd-9c66-54ab01b91d04>

⁵ Izvor: Regionalna razvojna agencija Bjelasica, Komovi i Prokletije; Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj u jugoistočnoj Evropi (SWG); Mreža za ruralni razvoj.

Učinak ostvaren u okviru Operativnog cilja 2, na osnovu vrijednosti indikatora zaključuje se da je cilj ostvaren. Broj odobrenih investicija za mlade nosioce/nositeljke (do 40 godina) i broj domaćinstava koja su prošla određene obuke / kurseve u izvještajnom periodu je premašen, što je dobar pokazatelj o interesovanju mladih vlasnika seoskih domaćinstava da ostanu na selu i bave se ovim vidom turizma.

U okviru ovog operativnog cilja predviđene su dvije aktivnosti koje su realizovane. Aktivnosti su se odnosile na: a) povećanje broja mladih nosilaca / nositeljki koji se bave ruralnim turizmom i na organizovanje edukacija. Kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2025. godinu, odnosno Mjeru II - Unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu, od ukupno 28 seoskih domaćinstava odobrena su sredstva tj. investiciona podrška za 5 gazdinstava mladih nosilaca/nositeljki, i 3 domaćinstva gdje su nositeljke gazdinstva žene, a sve u cilju podizanja nivoa kvaliteta ponude. Domaćinstva koja su dobila podršku, nalaze se u Sjevernom regionu gdje i inače najveći broj registrovanih seoskih domaćinstava (270). Ministarstvo nadležno za poslove turizma zajedno sa ključnim partnerima nastaviće sa podrškom i afirmacijom ovog oblika turizma, što je posebno značajno za ravnomjeran regionalan razvoj i depopulaciju sela. Navedenim se i ujedno ostvaruju ciljevi Strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godine (Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života), kao i SDG 2 Nacionalne strategije održivog razvoja CG do 2030. godine (NSOR) - Postizanje ravnomjernijeg socio-ekonomskog razvoja svih jedinica lokalne samouprave i regiona, zasnovanog na konkurentnosti, inovativnosti i zapošljavanju (s posebnim akcentom na razvoj sjevernog regiona).

Kroz projekte Regionalne razvojne agencije Bjelasica, Komovi i Prokletije održan je niz obuka i radionica (oko 250 polaznika) za primjenu Good Travel Seal sertifikata kao sertifikata za odgovorno i održivo poslovanje u turizmu, obuka za GIAHS zaštitu katuna, obuke za seoska domaćinstva za opštine Šavnik, Mojkovac, Plav i Plužine, zatim obuke na teme koje se tiču, ljekovitog bolja, biodiverziteta i poljoprivrede, zanata i rukotvorina, upravljanje otpadom i drugo. Cilj obuka je da se poveća nivo kvaliteta usluga i diverzifikuje ponuda u seoskim domaćinstvima.

Operativni cilj 3. Očuvanje nasleđa, podizanje kvaliteta i kvantiteta turističke ponude

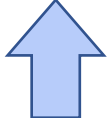
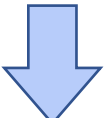

U okviru Operativnog cilja 3, sprovedene su i realizovane tri aktivnosti (Prikaz 3. Status realizovanih aktivnosti za Operativni cilj 3 (u %)).

Grafikon 6 – Status realizovanih aktivnosti u 2025. godini Operativni cilj 3

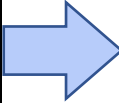

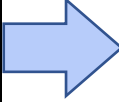

Analizom rezultata sprovedenih aktivnosti potvrđuje se pozitivan trend u ostvarivanju sva tri indikatora učinka – 1) Investiciona podrška gazdinstvima, 2) Radionice (sticanje dodatnih vještina) i 3) IPARD M7.

Od ukupno tri aktivnosti u okviru ovog operativnog cilja, sve tri su realizovane, tako da je cilj ostvaren. Prva potpuno realizovana aktivnost se odnosila na investicionu podršku gazdinstvima, pa su kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2025. godinu, odnosno Mjeru II - Unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu podržano je 28 seoskih domaćinstava, čime je premašena projekcija indikatora, što je pokazatelj velike zainteresovanosti vlasnika seoskih domaćinstava za bavljenjem ovim vidom turizma, ali je i pokazatelj da ministarstva nadležna za poslove turizma i poljoprivrede treba da planiraju veći budžet za razvoj ruralnog turizma. U okviru ovog operativnog cilja druga aktivnost se odnosila na sticanje dodatnih vještina, aktivnost je realizovana kroz obuke koje su organizovale Regionalna razvojna agencija, Bjelasica, Komovi i Prokletije više tematskih radionica sa preko 250 učesnika, dok se treća aktivnost se odnosila na podršku kroz IPARD7 podršku.

OPERATIVNI CILJ 3 – Očuvanje nasleđa, podizanje kvaliteta i kvantiteta turističke ponude						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje/izazov/rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova /rizika
Broj podržanih malih investicija	16	25 ⁶	28		/	Neophodno da se obezbijede veća budžetska sredstva i koordiniranim radom sa lokalnim samoupravama radi na transparentnosti javnih poziva.
Broj podržanih investicija u objekte tradicionalne arhitekture	1	3	/		MPŠV ne vodi ovaj indikator	/
Broj podržanih investicija u energetske efikasnosti	2	4 ⁷	1		Od isplaćenih projekata, jedan je sadržao elemente energetske efikasnosti.	/

⁶ MT, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2024. godinu, usvojila Vlada <https://www.gov.me/dokumenta/1feb9dca-58b4-40bd-9c66-54ab01b91d04>

⁷ MT, Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2024. godinu, usvojila Vlada <https://www.gov.me/dokumenta/1feb9dca-58b4-40bd-9c66-54ab01b91d04>

Broj projekata ruralnog turizma podržanih mjerom 7 IPARD III programa*	0	Do sada je ugovoreno 75 projekata	85		Do sada su realizovana 4 projekta, dok su preostali u fazi realizacije.	/
Broj projekata obnove ruralne infrastrukture – mali projekti	180	170	127		Mjera realizovana kroz Agrobudžet	/
Broj projekata izgradnje/rekonstrukcije ruralne infrastrukture podržanih mjerom 6 IPARD III programa*	0	20	/		U toku je akreditacija mjere nakon čega će se otpočeti sa implementacijom	/
Broj projekata kojima je podržano očuvanje starih zanata mjerom 7 IPARD III programa*	0	25	/		Javni poziv zanatima nije raspisan u toku 2025. godine	
Broj domaćinstava kojima se dodjeljuje oznaka dodatne ponude**	0	20	11		/	/
Broj novih lokacija za organizovano sakupljanje otpada	0	2 ⁸	4		/	Imajući u vidu veliki problem koji se odnosi na divlje deponije, posebno duž magistralnih puteva, neophodno je odrediti što više lokacija za organizovano sakupljanje otpada.

⁸ Izvor: Zakon o upravljanju otpadom, usvojen <https://www.gov.me/clanak/vlada-utvrdila-predlog-zakon-o-upravljanju-otpadom>

Aktivnosti koje su u okviru Operativnog cilja 3 odnose se na unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu. Ministarstvo nadležno za turizam je kroz Program podsticajnih mjera za 2025. godinu, odnosno Mjeru II - Unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu, pružilo investionu podršku za 28 seoskih domaćinstava, od čega je šest domaćinstava gdje su mladi nosioci aktivnosti na gazdinstvu, dok je za energetska efikasnost podržano jedno domaćinstvo. Ministarstvo nadležno za poljoprivredu u 2025. godini, otpočelo je aktivnosti koje se odnose na investicionu podršku – IPARD III i rekonstrukciju infrastrukture u ruralnim područjima – male investicije, dok preostale aktivnosti nijesu realizovane, jer se nijesu stekli svi uslovi u pogledu zakonodavnog okvira koji reguliše ovu oblast.

Imajući u vidu da su izazovi koji su dominantno prepoznati nedovoljno izdvajanje finansijskih sredstava i nedovoljna informisanost javnosti, kada su u pitanju mali projekti, te je neophodno da se obezbijede veća budžetska sredstva i koordiniranim radom sa lokalnim samoupravama radi na transparentnosti javnih poziva. Dok je u cilju povećanja broja korisnika IPARD sredstava, neophodno pojednostaviti proceduru za prijavu za IPARD sredstva i obezbjeđivanje garantnog fonda za buduće aplikante.

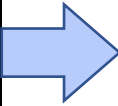
Operativni cilj 4. Podizanje nivoa korišćenja EU sredstava

U okviru Operativnog cilja 4, sprovedenrealizovana je jedna aktivnost (Prikaz 3. Status realizovanih aktivnosti za Operativni cilj 4 (u %)).

Grafikon 7 – Pregled statusa realizacije aktivnosti Operativni cilj 4

Kod ovog operativnog cilja predviđena je jedna aktivnost koja je realizovana. Aktivnost se odnosila na pomoć u izradi IPARD III prijave, tačnije finansiranje istih.

OPERATIVNI CILJ 4 – Podizanje nivoa korišćenja EU sredstava						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje /izazov/ rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova /rizika
Broj porodičnih gazdinstava koja koriste mjeru 7 IPARD programa	0 ⁹	5	85		Do trenutka izvještavanja nijesu prikazani opšti troškovi od strane korisnika koji su realizovali investiciju, a koji podrazumijevaju troškove konsultanata prilikom pripreme aplikacije	Korisnicima je obezbijedena mogućnost namjenskih troškova koji podrazumijevaju angažovanje konsultanata koji bi obezbijedili pomoć pri izradi aplikacija za podršku

U okviru Operativnog cilja 4 predviđena je jedna aktivnost, koja je realizovana, a odnosi se na IPARD III program, i to na pomoć pri izradi projektne dokumentacije. U toku procesa promocije IPARD programa kao i javnih poziva budućim korisnicima se daje podrška u izradi projekata.

Pomoć u izradi IPARD III prijave je realizovana kroz sprovođenje informativne kampanje, koja je organizovana kroz radionice u svim crnogorskim opštinama. Ministarstvo nadležno za poljoprivredu je organizovalo i Dane otvorenih vrata, tako da su svi potencijalni aplikanti imali priliku da prije zvanične predaje dokumentacije, u direktnoj komunikaciji sa nadležnima u Ministarstvu, dobiju dodatne informacije, kako bi se izbjegle naknadne dopune dokumentacije i skratio vremenski period do odobravanja sredstava podrške.

Operativni cilj 5. Digitalizacija i promocija

Planirano je da se ovaj cilj postigne sprovođenjem 2 aktivnosti, koje su i realizovane, što je prikazano u grafiku ispod.

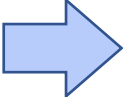

Grafikon 8 – Pregled statusa realizacije aktivnosti Operativni cilj 5

Ovaj cilj se odnosi bolju primjenu digitalnih alata, u funkciji unapređenja marketinga i vidljivosti seoskih domaćinstava. U okviru ovog operativnog cilja su predviđene dvije aktivnosti koje su realizovane. Prva aktivnost se odnosila na unapređenje mobilne aplikacije i veb sajta za ruralni turizam “Montenegro Village Explorer”, na crnogorskom, njemačkom i engleskom jeziku. U 2025. godini, aplikacija i sajt su tehnički unaprijeđeni i ažurirani u smislu dopune baze podataka sa seoskim domaćinstvima koja su registrovana po prvi put.

Druga aktivnost se odnosila na promociju ruralnog turizma. Osim aplikacije i sajta, Ministarstvo turizma kroz kampanju „Ruralno, održivo, domaćinski“ krajem 2025. godine organizovalo je nagradni konkurs za najbolje u ruralnom turizmu, i to u četiri kategorije: Najbolje seosko domaćinstvo“, “Najbolje seosko domaćinstvo na katunu“, „Najbolji mladi seoski domaćin“/„Najbolja mlada seoska domaćica“ i 3 specijalne nagrade za doprinos razvoju agroturizma i inovativnost ponude. Od ukupno 12 nagrađenih 1 nagradu je dobila žena.

Nacionalna turistička organizacija je u okviru svojih aktivnosti promovisala seoska domaćinstva kroz organizaciju posjeta studijskih grupa tokom godine, kao i promocijom na međunarodnim sajmovima turizma.

OPERATIVNI CILJ 5 – Digitalizacija i promocija						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje/ izazov/ rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova / rizika
Broj domaćinstava koja su obuhvaćena mobilnom aplikacijom	270 ¹⁰	310	320		Nedovoljna informisanost o mogućnostima i kanalima promocije i nedovoljna finansijska sredstva.	Obezbijediti veća finansijska sredstva za digitalizaciju.
Broj odrađenih promotivnih kampanja s ciljem promovisanja ruralnog turizma Crne Gore	7 ¹¹	9	9		Nemogućnost adekvatne promocije zbog nedovoljne pokrivenosti internetom velikog dijela područja na kojim se nalaze seoska domaćinstva	Obezbijediti veća finansijska sredstva i organizovati ciljane kampanje.

Indikatori učinka u okviru Operativnog cilja 5 odnose se na digitalizaciju i promociju, odnosno na broj seoskih domaćinstava koja su obuhvaćena aplikacijom pod nazivom “Montenegro Village Explorer” koja je dostupna na Apple store-u i Google play-u i besplatna je za upotrebu, kao i veb-sajt mnevillage.gov.me. Druga aktivnost se odnosila na broj odrađenih promotivnih kampanja s ciljem promovisanja ruralnog turizma Crne Gore. Usled povećane tražnje za ovim vidom turizma, pojačane su i aktivnosti koje se odnose na promociju ruralnog turizma što je za rezultat imalo značajan rast broja turista u ruralnim područjima.

Ovaj cilj se odnosi bolju primjenu digitalnih alata, u funkciji unapređenja marketinga i vidljivosti seoskih domaćinstava. U okviru ovog operativnog cilja su predviđene dvije aktivnosti koje su realizovane. Prva aktivnost se odnosila na unapređenje mobilne aplikacije i veb-sajta za ruralni turizam “Montenegro Village Explorer”, na crnogorskom, njemačkom i engleskom jeziku. U 2024. godini, aplikacija i sajt su tehnički unaprijeđeni i ažurirani u smislu dopune baze podataka sa seoskim domaćinstvima koja su registrovana po prvi put.

¹⁰ Izvor: Ministarstvo turizma www.mnevillage.gov.me

¹¹ Izvor: Nacionalna turistička organizacija

Druga aktivnost se odnosila na promociju ruralnog turizma. Osim aplikacije i sajta, Ministarstvo turizma kroz kampanju „Ruralno, održivo, domaćinski“ krajem 2024. godine organizovalo je nagradni konkurs za najbolje u ruralnom turizmu, i to u četiri kategorije: Najbolje seosko domaćinstvo“, „Najbolje seosko domaćinstvo na katunu“ i „Najbolja seoska domaćica“, „Najbolji mladi seoski domaćin“/, „Najbolja mlada seoska domaćica“. Od ukupno 12 nagrađenih 4 nagrade su dobile žene.

Nacionalna turistička organizacija je u okviru svojih aktivnosti promovisala seoska domaćinstva kroz organizaciju posjeta studijskih grupa tokom godine, kao i promocijom na međunarodnim sajmovima turizma.

Operativni cilj 6. Udruživanje

U okviru Operativnog cilja 6, sprovedene su dvije aktivnosti, pri čemu je jedna realizovana, dok druga nije.

Grafikon 9 – Pregled statusa realizacije aktivnosti Operativni cilj 6

U okviru ovog operativnog cilja predviđene su dvije aktivnosti od kojih je jedna realizovana dok druga nije. Aktivnost koja se odnosi na podsticanje udruživanja, čiji je cilj ostvarivanje boljih tržišnih uslova, a samim tim i bolje popunjenosti smještajnih objekata u ruralnom turizmu, nije realizovana, dok druga aktivnost, koja se odnosi na eksternu evaluaciju prispjela je za izvještajni period i biće sastavni dio Završnog izvještaja.

OPERATIVNI CILJ 6 – Udruživanje						
Indikatori učinka	Početna vrijednost 2023	Ciljna vrijednost 2025	Ostvarena vrijednost 2025	Trend	Obrazloženje/izazov/rizik	Aktivnosti na ublažavanju negativnih efekata izazova /rizika
Broj osnovanih udruženja u oblasti ruralnog turizma	0 ¹²	2	0		Nezainteresovanost pružalaca usluga u seoskim domaćinstvima za ovaj vid zajedničkog djelovanja. Jedan od razloga može biti nerazumijevanje koje su obaveze i benefiti od udruživanja, kao i nedovoljna finansijska sredstva za sprovođenje aktivnosti.	Preporuka za naredni period je da se u saradnji sa lokalnim samoupravama, LTO-ima i Privrednom komorom Crne Gore, organizuju radionice na kojima bi se seoska domaćinstva informisala o mogućnostima i prednostima udruživanja.

Kod Operativnog cilja 6 u cilju jačanja integralnog turističkog proizvoda u ruralnim područjima potrebno je sprovesti aktivnosti koje imaju za cilj unapređenje saradnje, odnosno uspostavljanje različitih tematskih i/ili proizvodnih udruženja, kako bi se podstakao ovakav vid udruživanja i samim tim radilo na jačanju kapaciteta, boljoj koordinaciji, promociji ali i unapređenju kvaliteta usluga. Kada je riječ o eksternoj ealuaciji, angažovan je evaluator i evaluacioni izvještaj će biti sastavni dio Završnog izvještaja.

Objašnjenje za aktivnost koja nije realizovana (Udruživanje):

Aktivnost koja se odnosi na udruživanje aktera u ruralnom turizmu nije realizovana u planiranom periodu zbog više međusobno povezanih faktora. Prije svega, zabilježen je nedovoljan nivo zainteresovanosti i povjerenja među lokalnim pružaocima usluga, što je otežalo iniciranje zajedničkih aktivnosti i formiranje formalnih oblika saradnje (udruženja, klastera i sl.).

Takođe, identifikovan je nizak nivo informisanosti o prednostima udruživanja, kao i nedostatak inicijative i organizacione podrške na lokalnom nivou. Administrativne procedure i nejasno definisani modeli upravljanja dodatno su uticali na odlaganje realizacije ove aktivnosti.

¹² Izvor: Ministarstvo turizma

Dodatni izazov predstavljali su ograničeni finansijski i ljudski resursi, kao i fokus aktera na individualno poslovanje, posebno u uslovima ekonomske neizvjesnosti.

U narednom periodu planira se intenziviranje aktivnosti na podizanju svijesti o značaju udruživanja, kroz edukacije, radionice i primjere dobre prakse, uz jaču institucionalnu podršku kako bi se stvorili uslovi za uspješnu realizaciju ove mjere.

Sve navedeno ukazuje da je razvoj ovog vida turizma omogućio dodatne izvore prihoda za domaćinstva, povećao zaposlenost i podstakao ostanak stanovništva na selu. Poseban značaj se ogleda u očuvanju tradicionalnih običaja, kulturi i gastronomiji, kao i valorizaciji prirodnih resursa kroz održive turističke i poljoprivredne aktivnosti. Takođe, ostvarena su ulaganja u infrastrukturu, obnovu seoskih domaćinstava i promociju lokalnih proizvoda <https://www.gov.me/dokumenta/1feb9dca-58b4-40bd-9c66-54ab01b91d04>, čime su ruralna područja postala prepoznatljivija i konkurentnija.

Ovi rezultati potvrđuju da ruralni razvoj ima važnu ulogu u ravnomjernom razvoju zemlje i dugoročnoj održivosti ruralnih zajednica.

2.1. Osvrt na doprinos Programa dostizanju rodne ravnopravnosti

Program je doprinio ostvarivanju ciljeva definisanih Strategijom rodne ravnopravnosti Crne Gore, posebno u dijelu koji se odnosi na ostvarivanju ciljeva definisanih politikama rodne ravnopravnosti kroz podsticanje ekonomskog osnaživanja žena u ruralnim područjima i njihovo veće uključivanje u turističke i preduzetničke aktivnosti.

Tokom perioda sprovođenja Programa, žene su bile uključene kao nositeljke i članice seoskih domaćinstava koja su koristila različite oblike podrške, uključujući investicione podsticaje, edukativne programe i promotivne aktivnosti. Kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma podržana su domaćinstva u kojima su žene nositeljke gazdinstava, dok su žene aktivno učestvovala u obukama i radionicama usmjerenim na unapređenje kvaliteta usluga, digitalnu promociju i razvoj dodatnih turističkih sadržaja.

Doprinos promociji ženskog preduzetništva ostvaren je i kroz kampanju „Ruralno, održivo, domaćinski“, u okviru koje su afirmisani primjeri dobre prakse i uspješnih žena koje posluju u ruralnom turizmu. Na taj način dodatno je promovisana uloga žena u očuvanju tradicionalnih vrijednosti, razvoju lokalne ekonomije i unapređenju turističke ponude ruralnih područja.

Ipak, raspoloživi podaci nijesu dovoljni za sveobuhvatnu procjenu uticaja Programa na ekonomsku samostalnost žena, nivo njihovih prihoda, vlasništvo nad resursima ili zastupljenost u procesima donošenja odluka. Iz tog razloga, preporučuje se da se u narednom programskom periodu uspostavi sistem praćenja rodno osjetljivih pokazatelja, uključujući broj žena korisnica finansijske podrške, broj žena nositeljki gazdinstava, njihovo učešće u edukativnim programima, kao i pristup sredstvima iz nacionalnih i međunarodnih fondova.

Iako su ostvareni pozitivni pomaci u pogledu uključivanja žena u razvoj ruralnog turizma, i dalje postoje izazovi koji se odnose na ograničen pristup finansijskim sredstvima, manju zastupljenost žena u upravljanju seoskim domaćinstvima i nepovoljne demografske trendove u ruralnim područjima. Stoga je u narednom periodu potrebno nastaviti sa sprovođenjem mjera koje podstiču žensko preduzetništvo, ekonomsku nezavisnost žena i njihovo aktivnije učešće u razvoju ruralnih zajednica.

3. TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE

STRATEŠKI CILJ										
OPERATIVNI CILJ 1 PRILAGOĐAVANJE NACIONALNOG ZAKONODAVSTVA										
INDIKATORI UČINKA								Početna vrijednost 2023. godina	Ciljna vrijednost 2025. godina	Ostvarena vrijednost 2025. godina
Indikator učinka br.1 Broj domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom								270	310	370
Indikator učinka br. 2 Broj fiskalizovanih seoskih domaćinstava								35	50	90
Aktivnost	Indikator rezultata	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije AAA 	Novi rok za realizaciju	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
1.1 Povećanje broja domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom	Povećan broj domaćinstava	MT	IQ 2024	IVQ 2025	REALIZOVANO	/	Nisu potrebna sredstva			Organizovati informativne radionice o postupku registracije seoskih domaćinstava i prednostima formalnog poslovanja.
1.2 Povećanje broja fiskalizovanih domaćinstava	Povećan broj fiskalizovanih seoskih domaćinstava	MT/ Poreska uprava	IQ 2024	IVQ2025	REALIZOVANO	/	Nisu potrebna sredstva			Razmotriti mogućnost izmjena propisa u cilju uvođenja paušalnog oporezivanja registrovanih

										seoskih domaćinstava putem fiskalnog servisa.
OPERATIVNI CILJ 2 UNAPREĐENJE LJUDSKIH RESURSA										
INDIKATORI UČINKA								Početna vrijednost 2023. godina	Ciljna vrijednost 2025. godina	Ostvarena vrijednost 2025. godina
Indikator učinka br.1 Broj odobrenih investicija za mlade nosioce (do 40 god.)								11	16	22
Indikator učinka br.2 Broj domaćinstava koja su prošla određene obuke / kurseve								50	70	80
Aktivnost	Indikator rezultata	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije	Novi rok za realizaciju	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
2.1 Povećanje broja nosilaca/nositeljki koji se bave ruralnim turizmo	Broj odobrenih investicija za mlade nosioce	MT	IQ 2024	IVQ 2025	REALIZOVANO	/	100.000€	100.000€	Budžet Crne Gore	Prilikom definisanja Programa podrške voditi računa kod određivanja uslova i bodovanja da se mladima pruži šansa da imaju olakšice i budu priritetna ciljna grupa prilikom apliciranja.

2.2 Organizovane edukacije	Broj održanih edukacija	MT	IQ 2024	IVQ 2025	REALIZOVANO	/	10.000€	0 Planirana sredstva iz budžeta nisu utrošena. Aktivnost realizovala Regionalna razvojna agencija Bjelasića, Komovići Prokletije	Budžet Crne Gore	
----------------------------------	-------------------------------	----	------------	-------------	--------------------	---	---------	--	------------------------	--

OPERATIVNI CILJ 3 OČUVANJE NASLEĐA, PODIZANJE KVALITETA I KVANTITETA TURISTIČKE PONUDE

INDIKATORI UČINKA								Početna vrijednost 2023. godina	Ciljna vrijednost 2025. godina	Ostvarena vrijednost 2025. godina
Broj podržanih malih investicija								16	25	28
Broj podržanih investicija u objekte tradicionalne arhitekture								1	3	0
Broj podržanih investicija u energetska efikasnost								2	4	1
Broj projekata ruralnog turizma podržanih mjerom 7 IPARD III programa*								0	45	85
Broj projekata obnove ruralne infrastrukture – mali projekti								180	170	127
Broj projekata izgradnje/rekonstrukcije ruralne infrastrukture podržanih mjerom 6 IPARD III programa*								0	20	0
Broj projekata kojima je podržano očuvanje starih zanata mjerom 7 IPARD III programa*								0	25	0
Broj domaćinstava kojima se dodjeljuje oznaka dodatne ponude**								0	20	11
Broj novih lokacija za organizovano sakupljanje otpada								0	2	1

Aktivnost	Indikator rezultata	Institucije odgovorne za spvođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije	Novi rok za realizaciju	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period spvođenja

3.1 Investiciona podrška gazdinstvi ma	Broj podržanih gazdinstva va 28 (3 žene)	MT			REALIZOVANO https://www.gov.me/dokumenta/f0ba4b60-ae95-4fdf-843e-8bbac3dafdad	/	100.000 € Budžet Crne Gore	100,000 €	Budžet Crne Gore (MT)	Imajući u voidu pozitivne efekte, nastaviti i u narednom periodu sa podrškom seoskim domaćinstvi ma. Takođe, treba razmotriti mogućnost za povećanje budžeta za ovaj vid podrške kroz budžet CG i druge vidove finansiranaj (donacije, fondovi i dr.)
3.2 Radionice (sticanje dodatnih vještina)	Broj održanih radionica i broj učesnika radionica (13 radionica, 250 učesnika)	MT			REALIZOVANO	/	100.000 € Budžet Crne Gore	Sredstva nisu utrošena, edukacije su organizov ane od strane Regional ne razvojne agencije za Bjelasicu, Komove i Prokletije (RRA).	Budžet Crne Gore (MT)	Nastaviti kontinuirano sa edukativnim radionicama
3.3 IPARD M7	Broj uspostavlja	MPŠV	IVQ 2023	IVQ 2025	REALIZACIJA U TOKU	2026- 2027	Za impleme-	-	Sredstva EU i	Zavisno od dinamike

	0						predviđeno 16,893,333 podrške, od čega 12,670,000 EU, a nacionalno sufinanciranje 4,223,333			poziva za IPARD sredstva, razmotriti mogućnost pojednostavljenja procedure.
--	---	--	--	--	--	--	---	--	--	---

OPERATIVNI CILJ 5 DIGITALIZACIJA I PROMOCIJA

INDIKATORI UČINKA							Početna vrijednost	Ciljna vrijednost	Ostvarena vrijednost	
							2023. godina	2025. godina	2025. godina	
Broj domaćinstava koja su obuhvaćena mobilnom aplikacijom							270	290	310	
Broj odrađenih promotivnih kampanja s ciljem promovisanja ruralnog turizma Crne Gore							7	8	9	
Aktivnost	Indikator rezultata	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije	Novi rok za realizaciju	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
5.1 Unapređenje mobilne aplikacije i vebajta za ruralni turizam	Broj seoskih seoskih domaćinstava koja su obuhvaćena aplikacijom	MT	IIQ2024	IVQ2025	REALIZOVANO mnevillage.gov.me	/	17.000€ Budžet Crne Gore	7.139,00 €.	Budžet Crne Gore (MT)	Potrebno je kontinuirano unapređenje i ažuriranje sa novo-registrovanim seoskim domaćinstvima aplikacijama i sajta i nakon isteka

										programskog dokumenta.
5.2 Promocija ruralnog turizma	Broj promotivnih kampanja I drugih promotivnih aktivnosti 9	MT /NTO	IQ2024	IVQ2025	<p>REALIZOVANO</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/crna-gora-u-prestiznom-magazinu-wings-11-stranica-posvecenih-zenama-iz-planinskih-krajeva-crne-gore-2025-05-07</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/njemacki-novinari-crna-gora-bogatstvo-razlicitih-vidova-turizma-2025-04-28</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/spoj-prirode-kulture-i-autenticnosti-cini-crnu-goru-nezaobilaznom-destinacijom-luksuznog-turizma-2025-05-15</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/njemacki-mediji-o-crnoj-gori-spoj-planina-mora-i-gostoprinstva-2025-08-20</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/belgijski-novinari-istrazivali-ljepote-crne-gore-planine-pruzaju-mir-i-osjecaj-slobode-2025-09-16</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/crna-gora-bogatstvo-razlicitih-vidova-turizma-2025-04-28</p>	/	15.000€	58.921,05 € na studijske posjete, bez uključenih sponzorstava od strane CG turističke privrede	Budžet NTO CG	Prilikom planiranja budžeta za promociju ruralnog turizma potrebno je obezbijediti veća finansijska sredstva

					<p>mediji/vijesti/turoperatori-iz-danske-uvjereni-smo-da-ce-u-narednim-godinama-sve-vise-skandinavaca-posjecivati-crnu-goru-2025-10-30</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/pozitivan-odjek-studijske-posjete-italijanskih-medija-crna-gora-je-mjesto-gdje-priroda-i-dalje-vlada-punom-snogom-2025-10-27</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/francuski-novinari-dozivjeli-smo-crnu-goru-iz-potpuno-nove-perspektive-2025-10-25</p> <p>https://www.montenegro.travel/me/business/vijesti-i-mediji/vijesti/novinari-iz-spanije-crna-gora-je-jos-ljepša-nego-sto-smo-zamisljali-2025-10-20</p>					
--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--

OPERATIVNI CILJ 6

UDRUŽIVANJE

								Početna vrijednost 2023. godina	Ciljna vrijednost 2025. godina	Ostvarena vrijednost 2025. godina
								0	2	0

INDIKATORI UČINKA

Aktivnost	Indikator rezultata	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije	Novi rok za realizaciju	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja

6.1. Podsticanje udruživanja	Broj osnovanih udruženja 0	MT/Zajed nica opština i PKCG	IQ 2024	IVQ 2025	NIJE REALIZOVANO	Nisu stvoreni preduslo vi za realizaci ju obaveze u prethod nom periodu.	Nisu potrebna sredstva	/	/	Potrebno je sprovesti konkretne aktivnosti na boljem infomisanju pružalaca usluga o benefitima udruživanja pružalaca usluga, u pogledu bolje promocije klastera, što treba da rezultira većom vidljivošću i boljom prodajom usluga i proizvoda koje nude seoska domaćinstva.
6.2. Eksterna evaluacija	Raspisan javni poziv za izradu evaluacije , odabir najpovolni jeg ponuđača	MT	IQ202 6	IIQ 2026	REALIZOVANO		5.000,00	5.000€	Budžet Crne Gore (MT)	Eksterna evaluacija za izvještajni period i biće sastavni dio Završnog izvještaja.

4. NALAZI I PREPORUKE EVALUACIJE

Evaluacija Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023–2025. sprovedena je s ciljem procjene relevantnosti, koherentnosti, efikasnosti, efektivnosti, uticaja i održivosti sprovedenih mjera i aktivnosti, u skladu sa OECD DAC metodologijom evaluacije javnih politika. Evaluacija je imala za cilj da utvrdi u kojoj mjeri je Program doprinio razvoju ruralnog turizma, unapređenju kvaliteta turističke ponude, jačanju lokalnih kapaciteta i održivom socio-ekonomskom razvoju ruralnih područja Crne Gore. Prema vrsti evaluacije, sprovedena je ex post evaluacija od strane g-đe Vesne Raičević, angažovane od strane Ministarstva turizma za pripremu Izvještaja o evaluaciji programa.

Evaluacija Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore za period 2023–2025. ima za cilj sveobuhvatno sagledavanje stepena realizacije planiranih aktivnosti, postignutih rezultata i izazova u implementaciji, kao i formulisanje preporuka za unapređenje budućih politika i mjera u oblasti razvoja ruralnog turizma. Evaluacija se sprovodi radi jačanja institucionalne odgovornosti i transparentnosti, ali i radi unapređenja strateškog planiranja i donošenja politika zasnovanih na dokazima. U tom smislu, evaluacija predstavlja ključni mehanizam učenja, jer omogućava bolje razumijevanje onoga što je funkcionalno, šta je izazovno i koje su potencijalne tačke unapređenja za buduće intervencije i aktivnosti.

Evaluacija je strukturirana u skladu sa šest standardnih evaluacionih kriterijuma koje je uspostavio Komitet za razvojnu pomoć (DAC) pri OECD-u: relevantnost, efektivnost, efikasnost, koherentnost, uticaj i održivost. Ovi kriterijumi predstavljaju međunarodno priznati okvir za evaluaciju razvojnih intervencija i omogućavaju sveobuhvatno i sistematično sagledavanje kvaliteta programa. Njihova primjena doprinosi kvalitetnijem strateškom planiranju, jačanju institucionalne odgovornosti i boljem usklađivanju sa nacionalnim i međunarodnim razvojnim prioritetima.

Ključni nalazi evaluacije

Akcionim planom ovog Programa planirana je aktivnost sprovođenja evaluacije i Ministarstvo turizma je sprovedo ex-post evaluaciju Programa. Evaluacija je sastavni dio ovog izvještaja čiji tekst slijedi nakon teksta izvještaja, dok će glavni zaključci i preporuke biti prikazani u tekstu ispod.

U procesu evaluacije korišćena je kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda, uključujući analizu strateških i operativnih dokumenata, izvještaja o realizaciji aktivnosti, indikatora učinka, dostupnih statističkih podataka, kao i nalaza dobijenih kroz konsultacije sa relevantnim institucijama i akterima uključenim u sprovođenje Programa. Evaluacija Programa sprovedena je kao spoljašnja i ex post procjena.

Evaluacija Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023–2025 sprovedena je s ciljem procjene relevantnosti, koherentnosti, efikasnosti, efektivnosti, uticaja i održivosti sprovedenih mjera i aktivnosti, u skladu sa OECD metodologijom evaluacije javnih politika. Glavni nalazi evaluacije Programa razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023-2025 ukazuju na to da je njegova relevantnost visoka jer ispunjava kriterijume propisane za procjenu strateške relevantnosti. Program je visoko relevantan s obzirom na globalni i lokalni kontekst, usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim politikama, i jasno definisane ciljeve koji odgovaraju ključnim izazovima razvoja ruralnog turizma. Program je koherentan, budući da se njegovi ciljevi i aktivnosti nadovezuju na postojeće nacionalne strategije i sektorske politike, te su usklađeni sa međunarodnim obavezama Crne Gore.

Iz ugla evaluacije kriterijuma efektivnosti, a na osnovu dostupnih podataka, može se zaključiti da je Program pokazao visok stepen uspješnosti u postizanju planiranih rezultata u skladu s predviđenom dinamikom sprovođenja. Analiza realizovanih aktivnosti i ostvarenih indikatora pokazuje da su mjere podrške i aktivnosti sprovedene u okviru Programa u velikoj mjeri doprinijele unapređenju ruralnog turizma, povećanju broja registrovanih seoskih domaćinstava, jačanju vidljivosti ruralne turističke ponude i podsticanju investicija u ruralnim područjima. Program je ostvario relativno visok nivo efikasnosti u realizaciji planiranih aktivnosti i korišćenju raspoloživih resursa. Od ukupno 12 aktivnosti planiranih za realizaciju njih 11 (92%) je u potpunosti realizovano, dok 1 aktivnost (8%) nije realizovana u 2025. godini. Program posjeduje značajne pretpostavke za dugoročnu održivost, prvenstveno zahvaljujući uspostavljenim institucionalnim mehanizmima podrške za one koji se bave ruralnim turizmom, rastu broja registrovanih seoskih domaćinstava, unapređenju digitalnih alata i kontinuiranom interesovanju korisnika i turista za razvoj ruralnog turizma. Ključno je da se u narednom planskom periodu obezbijedi kontinuitet mjera podrške ruralnom turizmu, sa posebnim fokusom na mlade i žene, razvoj udruživanja i klsterskog povezivanja, kao i dalje unapređenje promocije kako u zemlji, tako i u inostranstvu, i održivog upravljanja turističkim resursima.

Sljedeće ključne preporuke mogu se izdvojiti radi unapređenja buduće implementacije strateških dokumenta u oblasti razvoja ruralnog turizma:

- unaprijediti regulatorni i administrativni okvir za ruralni turizam,
- obezbijediti kontinuiranu finansijsku i tehničku podršku korisnicima,
- jačati sistem kontinuirane edukacije i savjetodavne podrške,
- jasnije diferencirati i prioritetno tretirati agroturizam,
- unaprijediti valorizaciju katuna i tradicionalnog nasljeđa,
- jačati institucionalnu koordinaciju i međusektorsku saradnju,
- povećati iskorišćenost EU fondova i pojednostaviti procedure,
- unaprijediti upravljanje otpadom i očuvanje životne sredine,
- jačati promociju ruralnog turizma na domaćem i međunarodnom tržištu,
- razvijati planinarske i pješačke infrastrukture,
- objedinjavati i integrisati turističke ponude,
- razvijati ruralne infrastrukture kao preduslov razvoja turizma,
- razvijati sadržaje koji će omogućiti cjelogodišnju turističku ponudu,
- očuvati autentičnost ruralnih područja,
- jačati lokalne lance vrijednosti,
- jačati saradnju i podršku NVO sektora.

5. OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA

Program razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023–2025. predvidio je finansiranje aktivnosti iz državnog budžeta i programa podsticajnih mjera u turizmu. Akcionim planom definisane su mjere usmjerene na unapređenje turističke infrastrukture, podizanje kvaliteta usluga, promociju ruralnih destinacija i jačanje kapaciteta seoskih domaćinstava.

GODINA	PLANIRANO (EUR)	REALIZOVANO (EUR)	NEREALIZOVANO (EUR)
2023.	145,000.00	93,420.00	51,580.00
2024.	157,000.00	138,141.97	18,858.03
2025.	147,000.00	137,139.00	9,861.00

Prema Izvještaju o realizaciji Akcionog plana za 2023. godinu, većina aktivnosti je realizovana ili je njihova realizacija započeta, dok je za dio aktivnosti izvršena revizija rokova i izvora finansiranja kroz ažurirani Akcioni plan za period 2024–2025. godine.

Ukupno posmatrano, stepen realizacije finansijskih sredstava može se ocijeniti zadovoljavajućim, imajući u vidu obim planiranih aktivnosti i raspoložive budžetske kapacitete. Istovremeno, za potpunu realizaciju svih mjera neophodno je nastaviti obezbjeđivanje dodatnih izvora finansiranja i unaprijediti mehanizme praćenja utroška sredstava i mjerenja efekata uloženi u ruralni turizam.

6. PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKA

Ruralni turizam predstavlja značajan razvojni potencijal za unapređenje lokalne ekonomije, smanjenje depopulacije sela i očuvanje prirodnih i kulturnih resursa.

Strateški pristup razvoju ruralnog turizma podrazumijeva plansko djelovanje, koordinaciju lokalnih aktera i usklađivanje sa principima održivog razvoja. U narednom planskom periodu, strateški prioritet treba biti stvaranje uslova za aktivno uključivanje žena i mladih u turističke tokove kroz edukaciju, finansijsku podršku i razvoj inovativnih turističkih proizvoda, kao i jačanju promocije.

Takođe, razvoj turizma u ruralnim sredinama može doprinijeti smanjenju nezaposlenosti, podsticanju preduzetništva i očuvanju demografske stabilnosti. Savremeni turistički trendovi pokazuju rastuću potražnju za autentičnim doživljajima, boravkom u prirodi i lokalnim gastronomskim proizvodima, što ruralnim područjima daje konkurentsku prednost.

Preporuke bi se odnosile na:

Diverzifikaciju turističke ponude - Razvoj različitih oblika turizma (agroturizam, turizma baziran na prirodu, gastronomski i kulturni turizma i dr.) doprinose produženju turističke sezone. Raznovrsna ponuda omogućava privlačenje šireg spektra ciljnih grupa i smanjuje zavisnost od jednog oblika turizma.

Unapređenje infrastrukture - Kvalitetna putna infrastruktura, turistička signalizacija i pouzdana internet mreža predstavljaju osnovne preduoslove za razvoj turizma. Ulaganja u infrastrukturu direktno utiču na zadovoljstvo posjetilaca i konkurentnost destinacije.

Edukaciju i jačanje kapaciteta lokalnog stanovništva - kontinuirana obuka u oblasti ugostiteljstva, preduzetništva, digitalnih vještina i upravljanjima projektima doprinosi podizanju kvaliteta usluga i povećava konkurentnost žena i mladih na tržištu rada.

Podsticanje ženskog i preduzetništva za mlade - Potrebno je razviti programe podrške za pokretanje malih biznisa u oblasti seoskog turizma, domaće radinosti, prerade hrane i organizacije turističkih aktivnosti. Žene i mladi mogu biti nosioci porodičnih gazdinstava, suvenirnica, etno-radionica i digitalne promocije destinacije.

Umrežavanje i institucionalna saradnja - Povezivanje lokalnih proizvođača, seoskih domaćinstava i javnih institucija omogućava zajednički nastup na tržištu, efikasnije korišćenje resursa i lakši pristup fondovima i podsticajima.

Finansijsku i institucionalnu podršku - Obezbijediti subvencije, grantove i povoljne kreditne linije namijenjene ženama i mladima u ruralnim područjima. Pojednostavljenje administrativnih procedura dodatno podstiče pokretanje biznisa.

Digitalizaciju i marketing - Jačanje online prisustva kroz web stranice, društvene mreže i rezervacione platforme povećava vidljivost destinacije i dostupnost tržištu. Digitalni marketing omogućava efikasniju promociju uz relativno niže troškove.

Promociju - Definisane jasne identiteta i prepoznatljive turističke priče doprinosi boljem pozicioniranju na tržištu.

Razvoj ruralnog turizma zahtijeva koordinisano i dugoročno djelovanje svih relevantnih aktera, posebno sa fokusom na žene i mlade predstavlja dugoročnu investiciju u ekonomsku stabilnost i demografsku održivost ruralnih područja. Implementacijom navedenih preporuka moguće je ostvariti održiv ekonomski rast, povećati zaposlenost i unaprijediti kvalitet života lokalnog stanovništva, uz očuvanje prirodnog i kulturnog nasljeđa.